

Budapestre vonatkozó ujságcikkek

Szerző:

Ijjas Antal

Cím:

Egy „hű magyar”

Forrás:

Nemzeti Ujság

(Hely)

Bp. 1942 XII. 2.

(Idő)

(Köt. v. füz.)

(Oldal)

Osztályozás

Tárgy

92

Hely

Eszterházy Miklós

Idő

„1942”

Személy

EGY „HŰ MAGYAR”

írta: IJJAS ANTAL

Ez a „hű magyar” Eszterházy Miklós nádor, hatalmas nagyúr, aki mint a magyar politikai gondolatok történetének egyik összefutó pontja, mondhatni gyújtópontja már régóta és egyre jobban aktuális. 1583-tól 1645-ig élt, nádorsága át fogja századának majdnem teljes második negyedét, politikai működése olyan géniuszokkal esik egyidőbe, mint Pázmány és Bethlen, s az európai horizonton mögötte a harmincéves háború kavargó. A háromfelé csonkitott Magyarország nádora ő, a török megszállta Buda basáival tárgyal ő, és a sztambuli világimpériummal, ugyanakkor felvidéki vagy magyarországi urak mindegyikében egy-egy apró kis szuverén. Mellettük még lengyel királyokkal, krimi tatár kánokkal, a velencei Felséges Köztársasággal. A budai basákkal hódoltság falvak sorsáról kell alkudoznia. Uralkodójával magyar kérdésekről. A mélyből nő fel ehhez a szerepéhez, köznemesi sorból, a protestantizmusból a katolicizmusba való visszatérés lelki és sorsbeli krízisén át E korban, amely áttörhetetlenül merev korlátokat feszít az érvényesülés felé: megjelenésével, értelmével, akaratával, becsvágyával és erkölcsével csinál karriert. Maga is dinasztiaalapító ő. Oriás alakját senki sem kerülheti el, aki bármilyen viszonylatban is foglalkozik a korról, melyben Eszterházy élt.

A honfoglaló ősi Salamon-nemzetség eme leszármazottjában van valami törökös vonás. A magyarság ősi törökös vezetőrétegének imponáló testi megjelenése s fölényes és éles politikai géniusz jellemzik őt. Politikáját, mint Illésházy nádor környezetének egyik tagja, annak meghitt familiárisa tanulta még gyermeki fejjel. Illésházy körül vitt szerepe és annak környezetéből kinövő karrierje egészen modern jelenség. Ma azt mondánók, hogy titkár volt Illésházyánál. Titkár, aki fiatal fejjel is átlát a politika szövevényein, politikai nézetei azonosságokban és ellentétekben kapcsolódnak urához, később önálló utakra tér, az erős akarata és a szerencse őt magát is birtokos nagyúrrá teszik, mindenképpen alkalmassá arra, hogy önálló vezető szerepet fejtsen ki. Alakja azonban nemcsak mint egyéni sors és egyéni karrier érdekes, hanem mindenekelőtt azért érdekeltő, mert ott áll a magyar politikai gazdálkodás és államférfiúi gyakorlat nagy hősei és ősei között. Eszterházy Miklós olyan politikus, akinek a magyar sorskérdések mindegyikéről és a magyarság konkrét gyakorlati kérdéseinek valamennyijéről megvolt a maga véleménye és a maga gyakorlati megoldása, azonban nem rendelkezett uralkodói hatalommal, mint Bocskay, vagy Bethlen, vagy a Báthoryak, így gondolatait is és elhatározásait csak a csonka ország és a szomszédos németiség tényezőivel való összefüggésben tudta megoldani. Azokkal együtt, vagy azok ellenére, vagy az azokkal kötött kompromisszumokban. Alakja éppen ezért: szinte izgalmasan aktuális.

Milyen gyönyörű az 5 leveleskönyve, melyet még a mult században adtak ki — mint összekötő mondatokkal ellátott oklevélszövegeket — a nagy Szalay László és Salamon Ferenc. A nádor latinul közepesen, németül pedig nagyon gyalorn tudott, okleveles maradványainak igen nagy része magyar, mégpedig a XVII. század felülmulhatatlanul tömör érzékletes magyarságával írva.

„Istennek, uramnak és az én hazámnak lakosinak is úgy tetszven, engem ma ennem és menzetem öregbülésével országunk palatinusává tevének, kit ugyan ha csak magában gondolunk meg, elég terhes dolog és gond s talán nem örülünk, de sőt törődnünk köllének inkább rajta. Mindazonáltal Isten akaratját látván benne, azon Isten, aki ezt így rendelte, remélem, erőt is ad hozzája, melyért kérjük is. Ő szent fölségét.” — Ezt nádorrá választásának napján írta Eszterházy Miklós, életének bizonyára legnevezetesebb napján, amikor odakerült a magyar sorskérdések élére, ezt, akinek joga, sőt kötelessége volt mindent látni, mindent átlátni, mindefelett dönten, ami a magyarságot illeti, olyan hivatal tulajdonosa, amit „egyébaránt sem becsületért, sem semmi bérért bizony föl se venne, mert sokaknál elviselhetetlen iga volna ez”. Méltósága a legnagyobb a királyé után. „Prorex”, a király helyettese. Mikor nádor lesz, már ott vannak az ország felett a harmincéves háború viharfellegei. S mint ahogy vallási kérdések körül kettészakadt Európa, kettészakadt a németiség: ugyanugy kettészakadt a magyarság is. A kort érdeklő világnézeti kérdés-

ben a magyarság két fele is fegyverrel készült egymásnak esni. Hozzá tragikus, hogy a két félnek két külön hatalmi központja is volt. Volt valami különös vonás abban — hogy a magyar politika történetének és mivoltának kutatója mint különleges érdekességet fedezheti fel — hogy a magyar politika hajlandó a politika világnézeti kérdéseiben egészen elvont, testetlen, érdektelen eszményeket látni. Mint pl. a harmincéves háború protestáns felétől érintett Magyarország, amely csupa absztrakt, a hatalmi eszményektől mentes valamit látott a svéd törékvésekben és a velük összefüggő francia politika célkitűzéseiben. Ugy tűnt fel neki, mintha a svéd politika célja nem volna egyéb, mint Európa lelkiismeretének felszabadítása. Eszterházy Miklós ebben a kérdésben fanyarul és józanul lát. „A svékus — írta egyik levelében Rákóczinak — sem kegyelmedet sem minket nem néz, hanem a maga alkalmatosságát keresi, ami vérünkkel és pusztulásunkkal“. Svéd és lengyel, török, német és francia között, a közöttük összebonyolódott rokonszenvek és ellenszenvek között Eszterházy világos látással szegezi tekintetét mint egyetlen helyes eligazítható pólusra a magyarságra. „Akiben... valami keresztényi indulat és magyar vér vagyon, serkenjen föl... s ha azelőtt habozott... tudja már, hogy nem az országot sem annak közönséges javát és szabadságát, avagy az religiót nézte fegyverfogásában, hanem magát, maradékit és az törököt, azoknak is terjeszteni kívánván birodalmát. Serkenj föl azért, magyar nemzet, mély álmodból, hogy a szép szó és szín alatt magad nemzetitől utolsó veszedelemben ne essél!“ Mintha csak Szé-

chenyit hallanók, aki legveszélyesebb magyar tulajdonságok egyikétől óvja a magyarságot: az illuziókra való hajlamtól, a tullexonáltságtól, az álcázott politikai szenvedélyektől.

Az egyenetlenkedéssel szemben fő el-lenség a török. Meglepo politikai élességgel látja a török helyzetét Eszterházy: pontosan felméri, hogy az óriási török birodalom alapjában véve mennyire megrothadt, korrumpálódott belülről és hogy méretei nem állanak arányban erejével. Ezért helyteleníti azt a politikát, mint amely akarva, akaratlanul a törököt erősíti. A magyar politikai műveltségre éles világot vet ezzel a politikával kapcsolatban egyik levelében Eszterházy: Macchia-vellit emlegeti: „... Összeadván a pogánysággal magát, az szent egyház helyett Matiauelles scholájában viszen ben-nüket és végre megtagadhatja az Istent is az emberekkel“. Legjobban kifogásolja, hogy ez a politika kész török-tatár és balkáni hadakat zudítani Magyarország nyakára, velük a magyarságot pusztítani, ugyanakkor magyar érdekekre hivatkozni, a magával szembenállót pedig, mint nem magyart elitélni, — holott „csak nekünk nem lenne szabad keresztény atyánk fiait szabad magunk oltalmára vennünk?“

Csua égő kérdés, csua feszült politika! Jó és okos dolog volt, hogy a kiténő Csapodi Csaba pótolta a magyar történet-írás régi adósságát s modern, éppen a politikai vonásokat erősen megvilágító arc-képet rajzol a nagy nádorról. A magyar politikai fejlődés történetének egy fontos részletét ábrázolta, s amellett olyan embert, aki, amint egy nagy kortársa írta: „Igaz, tőkéletes, hű magyar!“